

การ เรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย :

ศิลปะ ดนตรี กีฬา

สุกรี เจริญสุข

สังคม ทองมี

ธวัชชัย นาควงษ์

ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์

ชาญวิทย์ ผลชีวิน

กวิน คเชนทร์เดชา

คณะผู้เชี่ยวชาญของสภาการศึกษาแห่งชาติ โดยมี ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์ เป็นประธาน ได้มีความเห็นว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องพัฒนาด้านสุนทรียภาพ จึงได้ติดต่อบุคคลที่อยู่ในวงการศึกษาทั้ง ๓ สาขา กล่าวคือ ดนตรี ศิลปะ และกีฬา โดยมีอาจารย์ชาญวิทย์ ผลชีวิน รับผิดชอบด้านการศึกษา อาจารย์ ปราโมทย์ แสงพลสิทธิ์ และอาจารย์สังคม ทองมี รับผิดชอบด้านศิลปะ ส่วน รศ.ดร. ธวัชชัย นาควงษ์ และผู้เขียน รับผิดชอบด้านดนตรี โดยมีหลักการดังต่อไปนี้

หลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ

เมื่อพูดถึงสุนทรียภาพแล้ว ในบทความฉบับนี้จะหมายถึง ดนตรี ศิลปะ และกีฬา ประกอบด้วยหลักการ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑. หลักความเหมือน

๒. หลักความแตกต่าง

๓. หลักความเป็นอัน

หลักการทั้ง ๓ หลักดังกล่าว ในส่วนของความเหมือน ความแตกต่าง และความเป็นอัน มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยกัน คลุกเคล้ากันจนแยกไม่ออก หรือจะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้

ดนตรีเป็นเรื่องของความไพเราะของเสียง ต้องอาศัยการเรียนรู้จากความเหมือน ไปสู่ความแตกต่าง และจะต้องอยู่บนความเป็นอัน ที่เป็นเราเหล่าทางวัฒนธรรม

ศิลปะเป็นเรื่องของความงาม ต้องอาศัยการเลียนแบบเพื่อเรียนรู้มาตรฐานของความงาม แล้วนำไปสู่ความเป็นตัวของตัวเอง การเห็นต้องเห็นในสิ่งที่ดี

กีฬาเป็นศิลปะของการเคลื่อนไหว อาศัยการเห็นและการสัมผัสอย่างซึ่มซับ

ความเหมือนคือ “แม่แบบ” หรือเป้า แบบคือครู เป็นแบบอย่างให้เด็กเรียนรู้ หลักของความเหมือนประกอบด้วยการเลียนแบบและการทำซ้ำ ลูกเลียนแบบจากแม่ (ลูกปูเลียนแบบแม่ปู) ดังคำโบราณที่ว่า “ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น”

การที่นักฟุตบอลชาวบราซิลได้เห็นและได้สัมผัสกับนักฟุตบอลรุ่นปู่ รุ่นพ่อ รุ่นพี่ เรียนรู้ สืบทอด และสั่งสมประสบการณ์กันมาหลายชั่วอายุคนจึงพบว่าเด็กรุ่นใหม่ ชาวบราซิลเล่นฟุตบอลได้อย่างน่าอัศจรรย์ แบบอย่างที่เราเรียนรู้เป็นครูเขา

พิธีกรรมไหว้ครูในสาขางานหมอ (หมอลำ หมอแคน หมอยา หมอดู หมอตำแย หมอนวด หมอความ หมอผี หมอขวัญ ฯลฯ) และสาขางานช่างทั้งหลาย (ช่างสีบหมู่) เพราะหมอและช่างต่างก็มีครูจึงต้องทำพิธีไหว้ครู เขาเชื่อว่า “จงเชิดชูบูชาครูของเจ้า วิญญาณของครูจะปกป้องรักษาเจ้า”

ความแตกต่าง เป็นความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงจากความจำเจ ความรู้สึกที่ เบื่อหน่ายในบรรยากาศและสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ความต้องการสิ่งใหม่ ๆ เพื่อ ความมีชีวิตชีวา เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์ และอย่างน้อยที่สุดก็เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงให้ เกิดความแตกต่าง

ความเป็นฉัน เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม ความสมบูรณ์ลงตัวของศิลปะและ คนตรีจะต้องตั้งอยู่บนความเป็นฉัน อดความเป็นฉัน และในความเป็นฉันนั่นก็คือราก เหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชนนั่นเอง

หลักการทั้งสามเป็นหลักการร่วมในการพัฒนาสุนทรียภาพไม่ว่าจะเป็นทาง คนตรี ศิลปะ หรือการกีฬา ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการนำหลักการดังกล่าวไปใช้ ในการพัฒนาสุนทรียภาพทางด้านดนตรีของเด็กซึ่งในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทาง คนตรีของเด็กนั้น สามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ ๕ ลำดับด้วยกันคือ การเลียนแบบ การทำ ซ้ำ การแหกคอก ทางเทวดา และความเป็นฉัน

ก. หลักความเหมือน

ลำดับที่ ๑. การเลียนแบบ

การเลียนแบบเป็นกระบวนการที่เด็กจะต้องได้ยินเสียงดนตรี ได้เห็น และได้สัมผัส แล้วอาศัยการเลียนแบบเพื่อที่จะลอกเลียนให้เหมือนแบบ สิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งใน การเลียนแบบ มีดังนี้

๑.๑ แบบดี เด็กมีโอกาสได้ฟัง ได้เห็น ได้สัมผัส เสียงดนตรีที่ดี ครู หรือนักดนตรีที่ดีเป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีในทุก ๆ ด้าน แบบเป็นเส้นรอบวงของ กฎเกณฑ์ที่เกิดในใจของเด็กที่เรียนรู้ว่าการกระทำที่เหมือนแบบแล้วถูกต้อง และการ กระทำที่แตกต่างไปจากแบบแล้วไม่ถูกต้อง

ตัวอย่าง การสอนดนตรีโดยวิธี “ต่อเพลง” ครูเป็นผู้สอนปฏิบัติเล่นให้เด็กฟัง ก่อน เมื่อครูเล่นจบก็ให้เด็กปฏิบัติตาม วรรคต่อวรรค

๑.๒ ความประทับใจ แบบที่ดีจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความประทับใจ จำได้ฟังใจ ตรึงใจ และจดจำแบบที่ได้ยิน ได้เห็น ในที่สุดก็นำไปเป็นแบบอย่าง

ตัวอย่าง สร้างประสบการณ์ให้นักเรียนได้ชมการแสดงดนตรีที่ดี ครูแสดงสิ่งที่ดีให้เด็กดู

๑.๓ การเลียนแบบแบบที่จำไว้ฟังใจ ประทับอยู่ในใจ นำมาลอกเลียน แบบทำตามในรูปของการร้องเพลง เล่นดนตรี หรือทำท่าทางประกอบ

ตัวอย่าง การเรียนดนตรีก็คือลงมือปฏิบัติเล่นดนตรี เรียนดนตรีโดยการเล่น เครื่องดนตรี

มีสำนวนอยู่ว่า “เป็นความผิออย่างมหันต์ ที่มีใครสักคนหนึ่งมาเล่าถึง เพลงของ หลวงประดิษฐไพเราะให้ฟัง แต่จะมีคุณอนันต์หากจะให้ได้ฟังหรือเล่นเพลงของ หลวงประดิษฐไพเราะ”

ดังนั้นในการเริ่มต้นเรียนดนตรี ก็คือการเริ่มเรียนจากการเลียนแบบ และการ เลียนให้เหมือนตามแบบได้นั้น เป็นเพียงทฤษฎีบทที่หนึ่งเท่านั้น

หมายเหตุ ครูผู้สอนดนตรีจะต้องมีความรู้ความสามารถทางดนตรี เล่นเครื่อง ดนตรีได้

ลำดับที่ ๒. การทำซ้ำ

การทำซ้ำเป็นการย้ำทักษะเพื่อให้เกิดความแม่นยำ “ไม่เก่งแต่ชำนาญ ไม่เชี่ยวชาญแต่เคยมือ” การทำซ้ำทำให้เกิดความชำนาญ และสามารถควบคุม กำกับ และจัด การ (เล่นเครื่องดนตรี) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในกระบวนการเรียนดนตรี จำเป็นจะ ต้องฝึกด้วยการทำซ้ำ

การฝึกซ้อมบทเพลงโดยการทำซ้ำ ๆ เป็นร้อยเที่ยว พันเที่ยว จนจิตใจ หลับตา ก็ทำได้ ทำซ้ำจนนำกลับไปฝึน เมื่อแสดงบนเวทีเพียงครั้งเดียวก็มีความมั่นใจที่จะแสดง ผู้ชมที่เห็นก็ชื่นชม

การฝึกฝนก็คือการทำซ้ำ ทำให้ทุกอย่างมีความสมบูรณ์ ซ้ำจนกระทั่งทำไม่ผิด ทำอีกก็ครั้งก็ไม่ผิด การทำซ้ำมีเป้าหมายดังนี้

๒.๑ ทำซ้ำให้ท่องจำขึ้นใจ เป็นการทำให้เหมือนแบบ ไม่ให้ผิดเพี้ยน หลับตาก็ทำได้

๒.๒ จำทรงเอาไว้ เมื่อทำซ้ำตามแบบได้แล้วจึงท่องจำและทรงเอาไว้ให้ขึ้นใจ จะนำมาทำซ้ำอีกสักกี่ครั้งก็สามารถทำได้ไม่ผิดเพี้ยน

๒.๓ ฝึนเป็นเสียงดนตรี การละเมอเพื่อฝึน เป็นพฤติกรรมที่ตามมาจากการทำซ้ำจนท่องจำขึ้นใจ แล้วเก็บไปฝึน ฝึนเป็นเสียงดนตรี ฝึนว่าเล่นได้เล่นดนตรี ฝึนว่าได้ยินเสียงดนตรี ฝึนว่ามีคนปรบมือมากมาย ฝึนว่ามีนักดนตรีมาเล่นให้ฟัง ฯลฯ

ตัวอย่าง เพลงทรงพระสุบิน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงฝึกซ้อมดนตรีกระทั่งทรงพระสุบิน (นำกลับไปฝึน) เป็นเพลง ซึ่งรู้จักกันเป็นตำนานเรียกกันว่า เพลงทรงพระสุบิน (เพลงนี้มีชื่ออีกหลายชื่อ เช่น บุษลันลอยเลื่อน บุษลันเลื่อน ลอยฟ้า สรรเสริญพระบารมี สรรเสริญพระบารมีไทย)

ข. หลักความแตกต่าง

ลำดับที่ ๓. การแหกคอก

การทำซ้ำจนท่องจำขึ้นใจแล้ว ซ้ำจนขึ้นใจ ซ้ำจนเกิดความเบื่อหน่าย จำเจ มีความรู้สึกที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ต้องการที่จะแหกคอกออกมา ต้องการความแตกต่าง ต้องการบรรยากาศใหม่

ในกลุ่มผู้ที่มีความคิด “แหกคอก” ทั้งหลายอาจจะมีลักษณะได้ในหลาย ๆ รูปแบบ อาทิ ลักษณะเหมือนกับพวก “หัวล้านนอกครุ” หรือเป็นพวก “วัดรอยเท้าครู” บางทีก็เป็นพวก “นอกคอก” แม้แต่กลุ่มที่มีความคิด “หัวก้าวหน้า” หรือ “หัวก้าวร้าว” ก็ตามแต่ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้มอง มองจากมุมมองไหน ในกลุ่มสุดท้ายของพวกแหกคอก (ทางดนตรี/ศิลปะ) อาจจะถูกเรียกว่า “พวกกบถ” กล่าวคือ การปฏิเสธต่อรูปแบบและวิถีทางดั้งเดิมที่มีอยู่ แต่มีการแสวงหาและสร้างแนวทางขึ้นมาใหม่

๓.๑ การด้นตามแบบ “ร้อยเนื้อทำนองเดียว” โดยการด้นเนื้อแต่อาศัยทำนองเดิม ยังมีส่วนหนึ่งส่วนใดของเพลงคงอยู่ และสามารถด้นได้ในบางส่วน เช่น ยังคงรักษาทำนองเพลงไว้เปลี่ยนแปลงเฉพาะเนื้อร้อง ตัวอย่าง เพลง “ลामะลิลา” ลามะลิลา ขึ้นต้นอะไรก็ได้ แต่ขอลงท้ายด้วยสระอา หรือเพลง “จุดเทียนเวียนวน” เป็นต้น อาศัยทำนองเดิม แต่เนื้อร้องเปลี่ยนไปได้เรื่อย ๆ

เพลงไทยเดิม เป็นการยึดทำนองเพลงดั้งเดิมเอาไว้ แล้วนำมาใส่เนื้อร้องใหม่ โดยนำเอาคำร้องมาจากวรรณคดีตอนหนึ่งตอนใดที่ประทับใจ ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวกับทำนองเพลงก็ได้

๓.๒ การยึดลูกตกในเพลง (เสียงเดิม) แล้วสร้างทำนองระหว่างกลางของลูกตกขึ้นมาใหม่ ในรูปแบบของดนตรีไทย หรือการยึดคอร์ด (Chord) ของดนตรีสากล แล้วสร้างทำนองให้ตกเสียงที่อยู่ในคอร์ดนั้น ๆ อย่างดนตรีแจ๊ส

ตัวอย่าง เพลงประเภทเพลงเถา เพลงที่แปรทาง (Theme and Variation)

๓.๓ การแสวงหาตัวเอง ผู้เรียนรู้ว่าสิ่งที่เป็นอยู่ ทำอยู่ไม่ใช่ของตัวเอง ไม่เป็นตัวของตัวเอง จึงมีความพยายามที่จะสร้างอะไรขึ้นมาใหม่เพื่อที่จะแสดงถึงความเป็นตัวของตัวเองบ้าง (ความเป็นฉัน) แม้จะน้อยนิดก็ยังดี เป็นการแสวงหาทิศทางใหม่

ลำดับที่ ๔. ทางเทวดา

ทางเทวดาเป็นทางที่สมบูรณ์ในการสร้างผลงานออกมาให้มีทักษะที่สมบูรณ์ มีความถูกต้องและแม่นยำ การเป็นตัวของตัวเอง สร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาใหม่จนกระทั่ง “มุดโตแตก” หรือ “ด้นได้”

มุดโตคือ ปฏิภาณและไหวพริบทางดนตรี การที่แม่เพลงพ่อเพลงสามารถโต้ตอบกันได้อย่างว่องไวและแตกฉาน ก็เพราะว่ามุดโตได้ ผู้ที่สามารถมุดโตได้จนชำนาญ เรียกกันว่า “มุดโตแตก” หมายถึงความแตกฉานและมีความแม่นยำในตัวเอง

การด้น (Improvisation) หรือจะเรียกให้หรูเป็นภาษาแขกว่า “คีตปฏิภาณ” หรือ “ครุยปฏิภาณ” หมายถึงความสามารถในการด้นเพลงอย่างฉับพลันทันใจ โดยอาศัยความชำนาญ ไม่ต้องคิด สามารถที่จะปฏิบัติได้ทันที

ตำนานทางเทวดา เล่ากันว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะ สอนลูกศิษย์แตกต่างกัน ให้ลูกศิษย์ไม่เหมือนกัน ลูกศิษย์แต่ละคนได้เพลงไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถและฝีมือของลูกศิษย์ ความรู้ที่ครูให้จึงมีรสที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ทางเดี่ยวระนาดเพลง “กราวโน” ศิษย์ระนาดเอกของครูหลวงประดิษฐไพเราะ ได้ทาง
มาไม่เหมือนกันจึงสร้างความแปลกใจให้กับลูกศิษย์เป็นอย่างมากว่า “ครูได้ทางมาจาก
ไหน” ครูก็ตอบไปว่าเป็น ทางเทวดา สำหรับศิลปินที่มีความสามารถค้นได้หรือมุดโต
แตกแล้วจะไม่จนทาง สามารถคิดทางออกมาได้เรื่อย ๆ อย่างแตกฉานและชำนาญโดย
ไม่ซ้ำกัน

ทางเทวดา จึงเป็นชั้นสูงสุดของฝีมือนักดนตรี

ค. หลักความเป็นฉันท

ลำดับที่ ๕. สุนทรียภาพตั้งอยู่บนรากเหง้าของวัฒนธรรม (ความเป็นฉันท)

วัฒนธรรมอันเป็นหัวใจของงานศิลปะก็คือ ความเป็นฉันท ซึ่งเป็นวิญญาณของ
คนและผลงาน คนตรีที่ได้แสดงออกมา วัฒนธรรมทางศิลปะมีอยู่ ๒ ระดับด้วยกัน

๕.๑ วัฒนธรรมที่เป็นสันทานภายใน (สันทานสุก) สิ่งที่เป็นครูอยู่ภายใน การเก็บ
สั่งสมความรู้ ความสามารถที่ทับถมเอาไว้ภายใน เป็นคุณสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่
เมื่อมีโอกาสสิ่งเหล่านั้นก็จะไหลออกมาภายนอกในรูปแบบของงานศิลปะ แสดงถึง
ความเป็นฉันท

ศิลปะที่ยิ่งใหญ่ ศิลปินที่ยิ่งใหญ่ ก็คือผู้ที่สามารถแสดงถึงความเป็นฉันทได้อย่าง
ชัดเจน

เด็กไทยทุกคนจะต้อง “อวดความเป็นฉันท” หรือจะเรียกว่า “อวดความเป็นไทย”
ทางดนตรีนั้นให้ได้ชัดเจนออกมาทางเสียง กลิ่นอาย วิญญาณทางวัฒนธรรมจะต้องอยู่
ในกระบวนการศึกษาของไทย

อย่างไรก็ตาม หลักการที่ยกมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ เป็นเพียงความรู้และประสบ
การณ์ของคนจำนวนหนึ่งเท่านั้น จะบอกว่าเป็นวิธีที่ถูกต้องทั้งหมดก็คงไม่ได้ แต่หาก
ได้ใคร่ตรองใช้เป็นพื้นฐานก่อน อาจจะไปสู่พัฒนาการของแนวคิดและทฤษฎีใหม่ ๆ
ได้

ผู้เขียนมีความเชื่อว่า แม้ฉันทจะไม่เหมือนเขา แต่อย่างน้อยที่สุดนั้นก็รู้ตัวว่าฉันท
แตกต่าง

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ ดร. สุกฤษี เจริญสุข รองศาสตราจารย์ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนา
วิชาดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.